

P/IR-1/2/3/4

Irodalom és művészeti kultúra a magyar neoavantgárdban

Havasréti József PhD egyetemi docens (PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, havasreti.jozsef@gmail.com)

hétfő, 17:00–20:00, A épület 329.

A kurzus teljesítése és értékelése a „Példák, dokumentumok” részből megadott művek közös órai elemzése-értelmezése alapján történik.

Tematika és olvasmányok

1. Bevezetés: az avantgárd kultúrája

Korszakolás. Avantgárd és neoavantgárd. Underground és alternatív kultúra. Társadalmi és kultúrpolitikai feltételek.

Szakirodalom

Bürger, Peter 1997: Az avantgárd műalkotás. *Szépliteratúrai ajándék*, 3–4, 5–29.

Deréky Pál – Müllner András (szerk.): *Néma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*. Budapest, 2004, Ráció.

Forgács Éva: A kultúra senkiföldjén. Avantgárd a magyar kultúrában. In Knoll, Hans (szerk.): *A második nyilvánosság*. Budapest, 2002, Enciklopédia, 10–65.

György Péter: Az elsüllyedt sziget. In uő: *Az elsüllyedt sziget*. Budapest, 1992, Képzőművészeti.

Havasréti József: *Alternatív regiszterek*. Budapest, 2006, Typotex.

Kappanyos András: *Tánc az élen: Ötletek az avantgádról*. Budapest, 2008, Balassi.

Knoll, Hans (szerk.): *A második nyilvánosság*. Budapest, 2002, Enciklopédia.

Példák, dokumentumok

Major János: Kubista Lajos síremléke. In Papp Tamás (szerk.): Szógettó. *Jelenlét*, (14–15), 1989, 1–2, 184–185. o.

Hajas Tibor: *Ez nem szivar*. (Pótlások-sorozat, 1974). In Baksa-Soós Vera (szerk.): *Kényszerleszállás – Hajas Tibor retrospektív kiállítása (1946–1980)*. Budapest, 2005, Ludwig Múzeum; oldalszám nélkül.

Vető János: Hajas és a szivar (fotóportré). *Orpheusz*, 1992/4, 82.

Szentjóbó Tamás: autocenzúra = kompromisszum = édeskevés. In Papp Tamás szerk. 1989: Szógettó. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból. *Jelenlét*, (14–15), 1–2, 270.

2. Források és diskurzusok

Az avantgárd archívumai. Forráskiadványok, kutathatóság. Ügynökjelentések. Nyilvános és privát.

Szakirodalom

Havasréti József: *Alternatív regiszterek*. Budapest, 2006, Typotex, 15–19; 35–70.

Havasréti József: Széteső dichotómiák. In uő: *Széteső dichotómiák. Színterek és diskurzusok a magyar neoavantgárdban*. Budapest – Pécs, 2009, Gondolat, Artpool, PTE BTK, 77–95.

Példák, dokumentumok

Baksa-Soós Vera (szerk.): *Kényszerleszállás – Hajas Tibor retrospektív kiállítása (1946–1980)*. Budapest, 2005, Ludwig Múzeum.

Beke László – Peternák Miklós (szerk.): *Bódy Gábor, 1946–1985*. Budapest, 1987, Műcsarnok – Művelődési Minisztérium – Filmfőigazgatóság.

Hajas Tibor: *Képkorbácsolás. Hajas Tibor (1946–1980) Vető Jánossal készített fotómunkái*. Szerk. Beke László. Budapest, 2004, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet.

Hajas Tibor: *Szövegek*. Sajtó alá rendezte F. Almási Éva. Budapest, 2005, Enciklopédia.

Hornyik Sándor Szőke Annamária (szerk.): *Kreativitási gyakorlatok, Fafej, Indigo. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986*. Budapest, 2008, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány.

NahTe [Vető János]: *NahTe bemutatja: Hajas Tibor (1946–1980)*. Budapest, 2005, Ludwig Múzeum. (DVD album).

Papp Tamás (szerk.): Szógetető. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból. *Jelenlét*, (14–15), 1989, 1–2.

3. Az élet: művészet – LebensKunstWerk (LKW)

A művészet expanziója; az élet esztétizálása. Underground dandyk: Hajas Tibor, Molnár Gergely, Szentjóbgy Tamás; Udo Kier Budapesten.

Szakirodalom

Bianchi, Paolo: Das LKW. Vom Gesamtkunstwerk zum Lebenskunstwerk oder aesthetisches Leben als Selbstversuch. *Kunstforum International* (142), 1998, 50–61.

Havasréti József 2006: *Alternatív regiszterek*. Budapest, Typotex, 99–131.

Példák, dokumentumok

Hajas Tibor: *Szövegek*. Sajtó alá rendezte F. Almási Éva. Budapest, 2005, Enciklopédia.

(Ebből a kötetből: *Önéletrajz*, 15; *Divat*, 311–313).

Molnár Gergely: *Oscar Wilde és Dawid Bowie*. Egy fotósorozat koncepciója. (1976, kézirat, az Artpool archívumában).

Szilágyi Sándor: *Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben*. Budapest, 2007, Fotókultúra – Új Mandátum (ebből a kötetből: Vető János fotói: *Baksa-Soós János*, 283; *Kextrió*, 291; *Udo4*, 293; *Udo hosszú*, 294; *Hosszú Gyuri*, 295; *Edző Biki*; 336).

Vető János: Hajas és a szivar. *Orpheusz*, 1992/4, 82.

4. Az underground sajtó

Szakirodalom

Bényi Csilla: Egy underground lap a 70-es évekből: a Szétfolyóirat. In Havasréti József – Szijártó Zsolt (szerk.): *Reflexiók és „mélyfúrások”*. Budapest, 2008, Gondolat, 187–201.

Bényi Csilla: AL / Artpool Letter – Aktuális levél 1983–1985. *Ars Hungarica*, 2004/2, 405–433.

Bényi Csilla: Underground/alternatív/szamizdat irodalmi és képzőművészeti periodikumok bibliográfiája. In Derék Pál – Müllner András (szerk.): *Né/Ma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*. Budapest, 2004, Ráció, 348–366.

Havasréti József: Az Aktuális Levél. In uő: *Széteső dichotómiák*. Budapest – Pécs, 2009, Artpool – Gondolat – PTE, 43–74.

Perneczky Géza: *A háló. Alternatív művészeti áramlatok a folyóirat-kiadványaik tükrében 1968–1988*. Budapest, év nélkül, Héttorony.

Várnagy Tibor: A láthatatlan történet. In *Szamizdat. Alternatív kultúrák Kelet- és Közép-Európában, 1956–1989*. Budapest, 2004, Stencil Kiadó – Európa Kulturális Alapítvány, 153–161.

Példák, dokumentumok

Aktuális Levél. [szamizdat]. Szerkesztő/kiadó: Galántai György – Artpool, 1983–1985.

Aladdin épeszű. Rendszertelenül megjelenő fehér anyag. [szamizdat] Szerkesztő: Csányi Attila, 1982.

Sznob International [szamizdat]. Szerkesztő/kiadó: Galántai György, Papp Tamás, 1981–1985.

Beke László – Sturcz János – Szőke Annamária (szerk.): *Cápa*. Budapest, 1983, Bölcsészindex.

Beke László és mások (szerk.): *Jó világ / Cápa 2*. Budapest, 1984, Bölcsészindex.

Beke László és mások (szerk.): *Tartóshullám*. Budapest, 1985, Bölcsészindex.

Beke László – Csanádi Dániel – Szőke Annamária (szerk.): *Hasbeszélő a gondolatban*. Budapest, 1987, Bölcsészindex.

5. Zsidóság

Az antiszemita percepció kisajátítása: Major János és Molnár Gergely. Racionalizmus és mágia (strukturális és kabbala): Erdély Miklós. Eszmetörténeti kapcsolatok: Erdély Miklós, Tábor Ádám, Bíró Dániel, Kozma György.

Szakirodalom

Havasréti József: A strukturálismustól a kabbaláig. Mágia és szemiotika Erdély Miklós filmes írásaiban. *Metropolisz*, 2007/4, 92–99. Új közlése: Havasréti: *Széteső dichotómiák*, 29–40.

K. Horváth Zsolt: Az erőszak imperatívusza. Molnár Gergely politikai antológiája. *Beszélő*, 2006/1, 87–99.

Kozma György: Kalandor lélek, avagy Erdély Miklós ősisége. *Magyar Műhely* (110–111), 1999, 49–56. Tábor Ádám: *Szellem és költészet*. Pozsony, 2007, Kalligram.

Példák, dokumentumok

Erdély Miklós: Levelek Jeruzsálemben. *Múlt és Jövő*, 2–3, 119–126.

Erdős Péter: Felszólalás a szennyhullám ügyében. *Kritika*, 1983/7, 16–17.

Major János: *Biboldó mosakszik*. Közli: Papp Tamás szerk. 1989: Szógettő. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból. *Jelenlét*, (14–15), 1–2. 182–183.

Kozma György: *Nijinsky, a gölem*. Budapest, 1989, Holnap.

Kozma György: *A kalandor lélek. Hová tűnt Nijinsky Casablancában*. Budapest, 1998, Seneca.

Molnár Gergely: Anna Frank álma. *Sznob International*. 1982 (Spions-szám). Szerk. Galántai György, Papp Tamás.

6. Popzene

Spions, Balaton, Trabant, Európa Kiadó, Bizottság.

Szakirodalom

Havasréti József: *Alternatív regiszterek*. Budapest, 2006, Typotex, 157–208.

Havasréti József: Anna Frank és Nagy Testvér. In uő: *Széteső dichotómiák*, 121–142.

K. Horváth Zsolt: A gyűlölet múzeuma. Spions, 1977-1978. *Korall* (39), 2010, 119–144.

Klaniczay Gábor: New wave líra – Balaton és Trabant. In uő: *Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években*. Budapest, Noran, 373–385.

Szemere Anna: *Up from the Underground. The Culture of Rock Music in Postsocialistic Hungary*. University Park PA, 2001, Pennsylvania State University, 29–73.

Példák, dokumentumok

Müller Péter Sziámi 1992: *Dalszövegkönyv*. Budapest, Bahia.

Novotny Tihamér – Wehner Tibor: *A szentendrei Vajda Lajos Stúdió*. Szentendre, 2000, Vajda Lajos Stúdió.

Para-Kovács Imre: *Amerika kiadó. Beszélgetések Menyhárt Jenővel*. Budapest, 2006, Glória.

Sznob International. 1982 (Spions-szám). Szerk. Galántai György, Papp Tamás.

7. Konceptuális művészet

A konceptuális művészet, mint a magyar neoavantgárd egyik fő iránya. A Fluxus hatása. Hajas Tibor, Erdély Miklós, Szentjóbó Tamás.

Szakirodalom

Beke László: A magyar konceptuális művészet szubjektív története. In Derék Pál – Müllner András (szerk.): *Né/ma? Tanulmányok a magyar neoavantgárd köréből*. Budapest, 2004, Ráció, 227–239.

Példák, dokumentumok

Hajas Tibor: *Pótlások*-sorozat. In Baksa-Soós Vera (szerk.): *Kényszerleszállás – Hajas Tibor retrospektív kiállítása (1946–1980)*. Budapest, 2005, Ludwig Múzeum; oldalszám nélkül.

Szentjóbó Tamás: Mail artist. Részlet a *Ki a művész?* sorozatból. Közli: Szilágyi Sándor: *Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben*. Budapest, 2007, Fotókultúra – Új Mandátum, 357.

Szentjóbó Tamás: Magyar vers. Közli: Szilágyi Sándor: *Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben*, 359.

Erdély Miklós: Időutazás. I–V. Közli: Szilágyi Sándor: *Neoavantgárd tendenciák a magyar fotóművészetben*, 345–347.

8. Az új avantgárd irodalom technikái

A nyelvi elidegenítés formái: (1) talált tárgy, (2) hiper-prózaiság, (3) hiper-költőiség, (4) montázs, (5) kisajátítás és átértelmezés, (6) transzgresszió (áthágás): szexualitás, erőszak, abjekció (undormány), (7) vizualitás.

Szakirodalom

Erdély Miklós: A montázs. *Balkon*, 1998/10, 21.
Dékei Krisztina: Hajas Tibor (1946–1980) szövegei. *Művészettörténeti Értesítő*, 1999/1, 59–68.
Drucker, Johanna: Experimentális, vizuális, és konkrét költészet. Ford. Szekeres Amália. *Helikon*, 2003/4, 366–388.
Havasréti József: Az Agy-rém. Hajas Tibor írásairól. *Holmi*, 2006/5, 558–568. Új közlése: *Széteső dichotómiák*, 145–164.
Hebdige, Dick: A stílus mint célzatos kommunikáció. *Replika* (17–18), 1995, 181–200.
Sebők Zoltán: *Az új művészet fogalomtára 1945-től napjainkig*. Budapest, 1996, Orpheusz.

Példák, dokumentumok

Hajas Tibor: *Szövegek*. Sajtó alá rendezte F. Almási Éva. Budapest, 2005, Enciklopédia. (A kötetből: *Önéletrajz*, 15; *Eset-rekonstrukció*, 98–99; *Átváltozások*, 113–114; *A tiszta ész kritikája*, 119–121; *Szövegképrázat*, 144–174; kéziratos jegyzet másolata: 387–388).
Molnár Gergely: *David Bowie Budapesten*. Kézirat, Artpool–Beke archívum.
Szentjóby Tamás: autocenzúra = kompromisszum = édeskevés. In Papp Tamás szerk. 1989: *Szógettő. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból. Jelenlét*, (14–15), 1–2, 270.
Szerb János: *Ha megszólalnék*. Válogatta, szerkesztette és az utószót írta Petri György. Budapest, 1990, Orpheusz Könyvek.
Tábor Ádám: Démonkritika. In Papp Tamás szerk. 1989: *Szógettő. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból. Jelenlét*, (14–15), 1–2, 278.
Tábor Ádám: Mi a Lélegzet? In uő: *A váratlan kultúra*. Budapest, 1997, Balassi, 156–158.

9. Az új szenzibilitás

A magyar neoavantgárd/underground szintér átrendeződése. Új fogalmak: új érzékenység, új hullám, új festőiség, posztmodern művészet.

Szakirodalom

Forgács Éva: „Gyönyörű ez a mai nap”. In uő: *A Duna Los Angelesben*. Budapest, 2006, Kijárat, 159–186.
György Péter: A késő szocializmus után, a korai kapitalizmus előtt. In uő: *Levél a Mesterhez*. Budapest, 1994, Pesti Szalon.
Hegyí Lóránd: *Új szenzibilitás*. Budapest, 1983, Magvető.
Hegyí Lóránd: Az új szenzibilitás és az új festészet kibontakozása. In Keserű Katalin (szerk.): *A modern poszt-jai. Tanulmányok a 80-as évek magyar képzőművészetéről*. Budapest, 1984, ELTE BTK, 89–97.

Példák, dokumentumok

Birkás Ákos 1983: Ki az áldozat? Ki a tettes? és Mi a teendő? *Aktuális Levél* (1), 19–30; 31–41.
Demokratikus festmény. (Akció a Kossuth Klubban; közreműködött Birkás Ákos, Hegyí Lóránd). *Aktuális Levél* (9), 1984, május–június, 8–16.
Hegyí Lóránd: „Trans-avantgarde” – „postmodern” – „új szubjektivizmus”. *Aktuális Levél* (3), 1983 (melléklet, 24 oldalas füzet, befűzve a 42–43. oldal közé).
Új hullám-összeállítás: „Új hullám” – új szemlélet a művészetben. *Aktuális Levél* (7), 1984, 28–40.

10. Mi lett velük? A magyar neoavantgárd/underground szintér – negyedszázad után

Hálózati opportunisták, levéltárosok, emlékezők, teoretikusok, tanárok, megtértek, klasszicisták.